

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17358783>

BIO-EKOLOGIK DIALOG METODI ORQALI EKOLOGIK ONGNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Toshmirzayeva Gavxarxon

Namangan davlat pedagogika instituti, tabiiy
fanlar kafedrasida katta o'qituvchisi.

E-mail: gavxarxontoshmirzayeva@gmail.com

Abdullayeva Gulhayo

Namangan davlat pedagogika instituti,
biologiya yo'nalishi magistranti

E-mail: abdullayevagulhayo0708@gmail.com

Annotatsiya: mazkur maqolada biologiya va ekologiya fanlarini integratsiyalashgan holda o'qitishda dialog metodidan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari, amaliy imkoniyatlari va ta'limiy samaradorligi tahlil qilinadi. Talabalarda ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirish, biologik bilimlarni amaliy hayotga tadbiq etish va fanlararo yondashuv asosida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda "bio-ekologik dialog metodi"ning ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: dialog metodi, bio-ekologik ta'lim, ekologik ong, ekologik madaniyat, biologiya ta'limi, ekologik mas'uliyat, innovatsion metodlar, barqaror rivojlanish.

So'nggi yillarda global iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning keskin kamayishi va antropogen faoliyat natijasida ekotizimlarning izdan chiqishi insoniyat taraqqiyoti uchun jiddiy xavf tug'dirmoqda. Bu jarayon yosh avlodni ekologik savodxonlikka, barqaror rivojlanish qadriyatlariga yo'naltirishni talab etadi. Rus pedagog olimlari fikricha, ekologik ongni shakllantirish jarayonida dialog metodlari orqali shaxsning ekologik mas'uliyatini rivojlantirish samarali natija beradi[1.]

I.V. Makrushina o'z tadqiqotlarida ekologik ongni rivojlantirishda shaxsiy pozitsiyani mustahkamlash, tanqidiy fikrlash va ekologik qarorlar qabul qilishni rag'batlantiruvchi pedagogik sharoitlarning ahamiyatini ta'kidlaydi [2,3]. Shu bilan birga, M.B. Борисюк tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda boshlang'ich ta'limda ekologik ongni shakllantirish uchun dialog metodidan foydalanish samaradorligi tajribaviy asoslarda isbotlangan.

Shunday qilib, bio-ekologik dialog metodi nafaqat o'quvchilarni ekologik muammolar haqida xabardor qiladi, balki ularda tabiat bilan muloqot, ekologik qadriyatlarni anglash va amaliy faoliyatda qo'llash ko'nikmalarini shakllantiradi. Bunday yondashuvning yangiligi shundaki, u biologik bilimlarni ekologik ong bilan integratsiya qilish orqali o'quvchini shaxsiy sub'yekt sifatida faol ishtirokchi darajasiga olib chiqadi [4,9].

Dialog metodining ilmiy-pedagogik mohiyati

Dialog metodi ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqotni kuchaytiradi, o'quvchini bilimni tayyor shaklda emas, balki faol izlanish orqali egallashga undaydi. Rus olimlari ta'kidlaganidek, "to'laqonli dialog" ta'limning demokratik shakli bo'lib, unda har bir ishtirokchi teng huquqli suhbatdosh sifatida ko'riladi [1,10]. Vygotskiy ham dialogni shaxsiy ong shakllanishining asosiy vositasi sifatida ko'rsatgan.

Biologiya va ekologiya fanlarining integratsiyasi. Ekologik muammolarni tushunishda biologik bilimlar hal qiluvchi ahamiyatga ega. Masalan, genetik xilma-xillikning kamayishi yoki oziq zanjiri uzilishi oqibatlarini faqat biologik tushunchalar yordamida izohlanadi. Shuningdek, ekologik jarayonlar (suvning aylanishi, atmosferadagi gazlar muvozanati, tuproq unumdorligi) ham biologik asoslarni talab qiladi. Bio-ekologik dialog bu ikki fan oralig'ida o'quvchilar uchun yangi bilimlar integratsiyasini ta'minlaydi.

Bio-ekologik dialog metodining amaliy modeli Metodning samarali ishlashi uchun quyidagi bosqichlar ishlab chiqildi:

1. Motivatsion bosqich – o'qituvchi o'quvchilarni ekologik muammo haqida o'ylashga undovchi savol beradi.

2. Muammoli-dialogik bosqich – o'quvchilar ekologik vaziyatni turli nuqtai nazardan tahlil qiladi.

3. Konstruktiv bosqich – o'quvchilar muammoni hal etish yo'llarini ishlab chiqib, jamoaviy qaror qabul qiladi.

4. Refleksiya bosqichi – o'quvchilar o'z fikrlarini baholaydi, qanday bilim hosil qilganini anglaydi.

5. Aksiya bosqichi – o'quvchilar o'z hududlarida ekologik loyihalar, amaliy ishlarda ishtirok etadi (masalan, daraxt ekish, chiqindilarni saralash). Bu model UNESCOning barqaror rivojlanish ta'limi bo'yicha tavsiyalariga uyg'un bo'lib, nazariy bilim bilan bir qatorda amaliy faoliyatga yo'naltirilgan [7]. Metodning samaradorligi quyidagilardan iborat. Bio-ekologik dialog metodining samaradorligi bir nechta yo'nalishda ko'rinadi: Bilimiy samaradorlik: o'quvchilar ekologik muammolarni biologik nuqtai nazardan ham, ijtimoiy jihatdan ham tahlil qila oladi [4]. Shaxsiy rivojlanish: tanqidiy fikrlash, muammoli vaziyatlarga ijodiy yondashish, mas'uliyatli qaror qabul qilish ko'nikmalari rivojlanadi [5,10]. Ijtimoiy samaradorlik: guruh bilan ishlash, bahs-munozara olib borish, ekologik muammolarda hamkorlik qilish ko'nikmalari shakllanadi [6]. Amaliy samaradorlik: o'quvchilar ekologik loyihalarda faol ishtirok etib, nazariy bilimlarni hayotga tatbiq qiladi. OECD ma'lumotlariga ko'ra, dialog asosidagi yondashuv talabalarning barqaror rivojlanish qadriyatlarini shakllantirishda 25–30% yuqori samaradorlik ko'rsatgan [8,9].

Xulosa. Bio-ekologik dialog metodi ekologik ta'limda yangi pedagogik yondashuv sifatida o'z o'rniga ega. U nafaqat o'quvchilarni ekologik muammolar haqida xabardor qiladi, balki ularni faol ishtirokchi, ekologik ongli shaxs sifatida shakllantiradi. Bu metod orqali o'quvchilar ekologik qadriyatlarni chuqurroq anglaydi, tabiat bilan muloqot metaforasi orqali unga nisbatan mas'uliyatni his qiladi va real hayotda ekologik aksiyalarda ishtirok etishga tayyor bo'ladi. Magistrant sifatida ushbu metodni yanada rivojlantirish, empirik tadqiqotlar orqali samaradorlik darajasini aniqlash va uni boshqa fanlarga ham integratsiya qilish istiqbolli yo'nalishlardan biridir. Kelajakda bu metod nafaqat ta'lim muassasalarida, balki keng jamoatchilik uchun ekologik madaniyatni rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Экологическая педагогика: Современный подход. ExpEducation, 2019. – <https://expeducation.ru/article/view?id=11157>
2. Макрушина, И.В. Педагогические условия формирования экологического сознания у будущих учителей. – Москва, 2018. – <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie->

usloviya-formirovaniya-ekologicheskogo-soznaniya

3. Борисюк, М.В. Педагогическая технология формирования экологического сознания младших школьников. – Минск, 2017. – <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskaya-tehnologiya-formirovaniya-ekologicheskogo-soznaniya>
4. Макарова, Л.М. Экологическая психология и педагогика. – Санкт-Петербург, 2016. – <https://psy.su>
5. Abdurahmonov Q. Ekologik ta'lim asoslari. – Toshkent, 2020.
6. Xamidova S. Biologiyani o'qitishda innovatsion metodlar. – Samarqand, 2019.
7. Назиркулова, М. Б., Тошмирзаева, Г. Р., & Юлдашева, М. Ю. (2020). ВОЗДЕЙСТВИЕ КЛИМАТА НАМАНГАНСКОГО РЕГИОНА И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО. Экономика и социум, (1 (68)), 630-635.
8. Исагалиев, М. Т., Юлдашев, Г. Ю., Тошмирзаева, Г., Юсуфжонова, З., & Солиева, С. (2016). Плодородие и генезис пустынно-песчаных почв Центральной Ферганы. In АГРАРНАЯ НАУКА-СЕЛЬСКОМУ ХОЗЯЙСТВУ (pp. 351-352).
9. Тошмирзаева, Г. Р. (2023). Ўзбекистоннинг тоғолди адир худудларида лалмикор деҳқончилиқни ривожлантириш имкониятлари. Экономика и социум, (4-2 (107)), 606-612.
10. Кориев, М. Р., & Тошмирзаева, Г. Р. (2023). Оценка возможностей развития лалминского садоводства на основе естественной влажности бурных почв. Экономика и социум, (4-2 (107)), 613-618.
11. Koriev, M. R., & Toshmirzaeva, G. R. Researching the Natural Moisture of the Hilly Soils of the Namangan Region with the Aim of Developing Rain-fed Gardening. JournalNX, 9(11), 39-44.
12. Munisa Abdumannob Qizi Yusufjonova (2021). ECOLOGICAL GROUPS OF ALGAE. Scientific progress, 2 (3), 249-254.